

Proceedings

รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการ
งานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 5

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จริยธรรมในคัมภีร์โบราณ จากยุคพุทธกาลสู่โลกดิจิทัล

The 5th National Academic Conference On Ethics in the Old Scriptures : From the Buddha Era to the Digital World (MCURK.2023)

วันอาทิตย์ที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2566

รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการ (Proceedings)
งานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 5 The 5th National Academic Conference (MCU.RK.2023)

เรื่อง “จริยธรรมในคัมภีร์โบราณ : จากยุคพุทธกาลสู่โลกดิจิทัล”
Ethics in the Old Scriptures: From the Buddha Era to the Digital World

เผยแพร่ออนไลน์ : <https://rk.mcu.ac.th/>

ที่ปรึกษา

พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร.
พระธรรมวชิราวุฒิวร, ดร.

พระธรรมวัชรบัณฑิต, ศ.ดร.
พระเทพปวรเมธี, รศ.ดร.

กองบรรณาธิการ

พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, ศาสตราจารย์ ดร.
พระมหาสมบุญ วุฒิกโร, รองศาสตราจารย์ ดร.
พระสุธีรัตนบัณฑิต, รองศาสตราจารย์ ดร.
พระเมธาวิเชียร, รองศาสตราจารย์ ดร.
พระมหาหมหินทร์ ปุริสุตโต, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.
พระครูปลัดประวิทย์ วรธมโม, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.
ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง
ศาสตราจารย์ ดร.วัชระ งามจิตรเจริญ
รองศาสตราจารย์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน
รองศาสตราจารย์ ดร.ชลวิทย์ เจียรจิตต์
รองศาสตราจารย์ ดร.สิริกกร กาญจนสุนทร
รองศาสตราจารย์ พ.ต.อ.หญิง ดร.ศิริพร นุชสำเนียง
รองศาสตราจารย์ ดร.ประเวศ อินทองปาน
รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิฐ์ ศรีทอง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กัณฑ์ คัชชิตมา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มาเรียม นิลพันธุ์
พระมหาประกาศิต สิริเมธ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.
พระเจริญพงษ์ ธรรมทีโป, ดร.
คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ วิทยาลัยสงฆ์

บรรณาธิการ
กองบรรณาธิการ
กองบรรณาธิการ
กองบรรณาธิการ
กองบรรณาธิการ
กองบรรณาธิการ
กองบรรณาธิการ
กองบรรณาธิการ
กองบรรณาธิการ
กองบรรณาธิการ
กองบรรณาธิการ
กองบรรณาธิการ
กองบรรณาธิการ
กองบรรณาธิการ
กองบรรณาธิการ
กองบรรณาธิการ
กองบรรณาธิการ
กองบรรณาธิการและเลขานุการ
ผู้ช่วยกองบรรณาธิการ

จัดทำโดย :

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี เลขที่ 51 หมู่ที่ 2 ตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม
73210 โทรศัพท์โทรสาร 034-326912 WWW.RK.MCU.AC.TH

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

บทบรรณาธิการ

คัมภีร์โบราณที่บรรพชนคนไทยนำมาบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ในอดีต นอกจากการบันทึกหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาแล้ว คัมภีร์โบราณประเภทต่าง ๆ ได้บันทึกเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ โหราศาสตร์ วรรณกรรม พงศาวดาร กฎหมายโบราณ ตำรายา คาถาอาคม ภูมิปัญญา คติธรรม ความเชื่อ นิทานชาดก นิทานพื้นบ้าน เป็นต้น ทุกเรื่องราวที่บันทึกไว้ในคัมภีร์ล้วนเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตมนุษย์ในแง่มุมต่าง ๆ มีเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรแก่การอนุรักษ์และการถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญาสู่คนรุ่นปัจจุบัน

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดไร่ขิง พระอารามหลวง จังหวัดนครปฐม ในฐานะสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการผลิตและเผยแพร่ผลงานวิจัยหรือผลงานวิชาการเพื่อให้เกิดการนำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์ ดังนั้น วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงได้กำหนดจัดงาน “การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 5 ในหัวข้อ “จริยธรรมในคัมภีร์โบราณ : จากยุคพุทธกาลสู่โลกดิจิทัล” The 5th Academic Conference on “Ethics in the Old Scriptures: From the Buddha Era to the Digital World” (MCU.RK.2022) มีวัตถุประสงค์ เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยน เผยแพร่ผลงานวิจัย ผลงานวิชาการระดับชาติ และเพื่อการนำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์เชิงบูรณาการในการพัฒนาปัญญาและคุณธรรมของคนในสังคม ประเทศชาติ

ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕ มีการปาฐกถาพิเศษ เรื่อง “พุทธจริยศาสตร์ในคัมภีร์โบราณและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา” โดย รศ.ดร. ศานติ ภักดีคำ รองเลขาธิการราชบัณฑิตยสภา การเสวนาทางวิชาการ การนำเสนอผลงานทางวิชาการ การจัดแสดงนิทรรศการ เรียนรู้มรดกภูมิปัญญา สัมผัสชีวิตชุมชน ชิมอาหารพื้นถิ่น โดยมีผลงานผ่านการนำเสนอรวม ๑๒๔ ผลงาน เป็นผลงานจากหน่วยงานภายในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๘ หน่วยงาน และจากหน่วยงานภายนอก ๑๙ หน่วยงาน

ขออนุโมทนาขอบพระคุณทุกท่านที่ได้มีส่วนร่วมให้การจัดกิจกรรมบรรลุดุวัตถุประสงค์ของโครงการและสำเร็จลงด้วยดี ในนามคณะกรรมการดำเนินงานหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความร่วมมือที่ดีจากทุกท่านเช่นนี้ต่อไป หากกิจกรรมนี้มีข้อผิดพลาดประการใด ทางคณะกรรมการดำเนินงานต้องกราบขออภัยมา ณ โอกาสนี้ และขอขอบคุณสำหรับเมตตาธรรมค่านี้นั้นต่าง ๆ เพื่อจะนำไปปรับปรุงการดำเนินงานให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นในคราวต่อไป

(พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, ศ.ดร.)

บรรณาธิการงานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สารบัญผลงาน

ที่	ชื่อผลงาน	หน้า
1	แนวทางการอนุรักษ์คัมภีร์โบราณของวัดในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดย พระราชพัชรธรรมเมธี, พระสุธีวชิราภรณ์ และ พระมหาธนกร กิตติปัญญา	1-14
2	การจัดการองค์ความรู้ศิลปกรรมห่อไตร โดย พระครูสิริรัตนานุวัตร	15-28
3	คุณค่าพิธีเหยาที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนชาวผู้ไท โดย ปัญญา กั้นภัย	29-37
4	วิวัฒนาการศาสนาและความสัมพันธ์การเมือง โดย บุญยืน งามเบรัมย์, เกษม ประอาจ และ มะลิ ทิพย์ประจง	38-45
5	สุขภาวะของพระสงฆ์ตามแนววิถีพุทธองค์รวม โดย พระปลัดวุฒิมงคล กิตติวิมลโณ	46-54
6	สืบชะตา แนวคิดและคุณค่าทางสังคมของชุมชนล้านนา โดย พระใบฎีกาแสงธรรม สุปัญญา, พระครูกิตติพัฒนานุยุต และ ประวิทย์ เอกเจริญสุข	55-62
7	พุทธศาสนิกชนกับการรักษาศีล 5 โดย พระครูกิตติพัฒนานุยุต, พระธนากร สบหนอง และ นรินทร์โชติ รินชมภู	63-67
8	ชุมชนสังคมการศึกษา โดย พระชยพล อุทัย และ พระมหาสุเมธ สมานิต	68-76
9	พนักงานสอบสวนในอุดมคติของประชาชน โดย ณรงค์ ภูเยี่ยมจิตร	77-85
10	ศรัทธาในฐานะที่เป็นปัจจัยเกื้อกูลกับปัญญา โดย พระชลญาณมุนี	86-93
11	การกำหนดลมหายใจเข้า-ออก ตามหลักอานาปานสติในพระพุทธศาสนา โดย พระชัน แก้วลั้งสี, พระไพศาล โชติวิโร และ สิริพร คงประชา	94-102
12	หลักจริยธรรมกับการพัฒนาสังคม โดย อัญธิษฐา อักษรศรี, วันชัย แสงสุวรรณ, ภูริภัทร ห้วยหงษ์ทอง และ พัชณัญพร พิพิธวรโกศล	103-114
13	หลักพุทธธรรมกับการพัฒนาชุมชน โดย พระณาฤทธิ์ โรพหุสสุทโธ, พระใบฎีกาธงชัย อุกกวีโร, และ ฐานพัฒน์ สุปุตรดี	115-127
14	การสอนสังคมศึกษาเพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ โดย พระวิระพันธ์ ดิถุขปัญญา	128-141
15	ศีล วินัย พื้นฐานของการพัฒนาสังคม โดย พระใบฎีกาสมชาย ภูริปัญญา, พระมหาพิพัฒน์ วฑฒนสิริ, และ ฮาเร๊ะ โตะดิน	142-150

ที่	ชื่อผลงาน	หน้า
16	พลังแห่งสมาธิในคัมภีร์พุทธโบราณ โดย พระมหาอริยะ อริยชโย และ พระปลัดศานิตย์ นิจุจคุโณ	151-162
17	การจัดระบบมาตรการด้านความปลอดภัย อาชีวอนามัยและสภาพแวดล้อม ในการทำงานสำหรับพนักงานในนิคมอุตสาหกรรมสินสาคร จังหวัดสมุทรสาคร โดย นันทวัฒน์ อ้นนารี	163-176
18	รูปแบบการจัดการเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม โดย สุภาพร ชินวงษ์รอด	177-189
19	บัณฑิตะกัในคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดย พระมหาวิสุตร วิสุทธิปัญญา	190-201
20	การใช้หลักกฎหมายและหลักพุทธธรรมในการป้องกันผลประโยชน์ ทับซ้อนและการทุจริตคอร์รัปชันของสังคมไทย โดย อัญธิษฐา อักษรศรี, วันชัย กิ่งแก้ว, วันชัย แสงสุวรรณ และ บัญชา พนาลี	202-214
21	สถาบันการเมืองกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดย ภัคสิริ แอนิหน และ พระครูโสภณธรรมวิภูษิต	215-225
22	ภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ในเด็กปฐมวัย โดย นรินทร์ รินพนัสสัก, นัศวรณ ใจมั่น และ ปรีชา ปั่นเกิด	226-233
23	สถานภาพงานวิจัยด้านการเรียนการสอนวรรณคดีไทยในช่วงปี พ.ศ. 2535 ถึง พ.ศ. 2544 โดย โยธิน ไกรษร, พระอนันต์ ครุฑโปรง และ กาญจนา วิชญาปกรณ์	234-248
24	สภาพปัญหาการถูกฟ้องคดีปกครองของสถานศึกษาในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดย สุชิน ชาญสูงเนิน	249-253
25	เทคโนโลยีสารสนเทศกับการบริหารงานภาครัฐ โดย วรพล วรสุวรรณโรจน์, ภูเดช สันทับศาล และ สุทัศน์ อาสนาชัย	254-263
26	การพัฒนาแนวทางการสื่อสารกัญชาผ่านสื่อออนไลน์ โดย จารุวรรณ ชื่นฤทัย	264-277
27	การขับเคลื่อนองค์กรตามหลักธรรมาภิบาล พระแดนชัย สุริยวิโส (สุริยวงศ์)	278-283
28	อารยขัดขืนในฐานะบทบาททางสังคมของครุบาเจ้าศรีวิชัย โดย นฤพันธ์ สมเจริญ และ พระครูโกวิทธรรมวาที	284-293
29	หลักพุทธธรรมกับการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของเยาวชน โดย ไผ่ทรีฐ มุละสีวะ	294-304
30	วิถีแห่งการเข้าถึงโมฆธรรมและการละกิเลสในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดย นวรัตน์ อังศุพานิชย์	305-312

ที่	ชื่อผลงาน	หน้า
31	นิทานพญาแถน แก่นตำนานอาเซียน โดย ไผ่ทรัฐ มุละสีวะ	313-323
32	อัตลักษณ์ลาวครั้ง: อิทธิพลความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา โดย อ่ำพล บุคตาสาร, สุพัฒน์ ชัยวรรณ, ปรีดา จันทร์แจ่มศรี และ สายน้ำผึ้ง รัตตงาม	324-335
33	การประยุกต์ใช้หลักจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาสำหรับอาชีพอาจารย์ โดย สุรชัย แก้วคุณ	336-344
34	การเป็นวิชาชีพของรัฐประศาสนศาสตร์ โดย ศักดา แยกผิวผ่อง, สุรกาญจน์ บุญกาวิณ และ พระปลัดพีระพงศ์ ฐิตธมโม	345-360
35	การทุจริตคอร์รัปชั่นเชิงนโยบายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นปัญหาที่ต้องแก้ไข โดย สุรกาญจน์ บุญกาวิณ, ศักดา แยกผิวผ่อง และ พระปลัดพีระพงศ์ ฐิตธมโม	361-378
36	บทบาทผู้สูงอายุ: การเตรียมความพร้อมเพื่อเข้าสู่วัยชราในการดูแลตนเอง โดย แม่ชีบุญช่วย ศรีเปรม, โยตะ ชัยวรมันกุล, ฤทธิชัย แกม และ รัตตกร แสงสุด	379-390
37	ศึกษาวិเคราะห์นิพพานในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดย พระศุภชัย สุทธิรัตน	391-398
38	การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการคิดแก้ปัญหาเรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โดยใช้การจัดการเรียนรู้ตามหลักอริยสัจ 4 โดย ศรสมเด็จ อยู่เย็น, นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ และศักดิ์ดา งานมัน	399-412
39	พุทธปฏิมากรรมใบเสมาหินพระธาตุยาคูของชาวภาพสินธุ์ โดย ไผ่ทรัฐ มุละสีวะ	413-426
40	ทิศทางการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาองค์การแห่งการเรียนรู้ขององค์กรภาครัฐและเอกชน โดย สุรกาญจน์ บุญกาวิณ, พระปลัดพีระพงศ์ ฐิตธมโม และ ศักดา แยกผิวผ่อง	427-441
41	การส่งเสริมสุขภาพเชิงพุทธบูรณาการของผู้สูงอายุในสังคมไทย โดย พระครูสมุห์วัลลภ ฐิตส่วโร และ ฟองจันทร์ สุขสวัสดิ์ ณ อยุธยา	442-456
42	การใช้ทฤษฎีการพึ่งพาในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อให้สอดคล้องตามเศรษฐกิจในยุคปัจจุบัน โดย ภูมิภควัชร์ ภูมิพงศ์คชศร, พระมหาธีรวัฒน์ เสสบุญโญ สุพัฒน์ ชัยวรรณ และ ฤทธิชัย แกม	457-468
43	การท่องเที่ยวเชิงพุทธ: การส่งเสริมวัฒนธรรมสำหรับนักท่องเที่ยวของวัดไร่ขิง พระอารามหลวง โดย สุพัฒน์ ชัยวรรณ, แม่ชีจำเรียง กำเนิดโทน, พระมหาณรงค์ศักดิ์ สุทนต์ และ ปรีดา จันทร์แจ่มศรี	469-481

ที่	ชื่อผลงาน	หน้า
44	กระบวนการเรียนรู้ในการบูรณาการวัดเพื่อการท่องเที่ยว โดย พระรวิโรจน์ จนทปญโญ	482-491
45	การสร้างเสริมสุขภาพทาง กาย, ใจ, และ จิต ตามแนวพุทธศาสตร์ โดย หนึ่งฤทัย พูลลาภ	492-496
46	สุนทรียธาตุ 3 : พุทธทัศน์เกี่ยวกับความงามและศิลปในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท โดย ชัญญาภักดิ์ ปลื้มจิตร	497-506
47	การจัดการความขัดแย้งในสังคมไทยเชิงพุทธบูรณาการ โดย พระครูใบฎีกาทัตตพล จนทวโส และ อุทัย อินทร์ักษ์	507-518
48	ประเพณีอุ้มพระดำน้ำ : สะท้อนคุณค่าและวิถีศรัทธาชาวเพชรบูรณ์ โดย ปุณย์ธนิศา วากะดวน	519-257
49	เรากำลังแสวงหาความจริงในอริยสัจ 4 โดย สมชาย บุญมีธารธรรม	528-536
50	เกสพุตตสูตร : ประจักษ์ว่าด้วยเส้นทางสู่ที่สุดแห่งการแสวงหาของชีวิต โดย พระครูปลัดวินัย ธีรปญโญ	537-545
51	ลายสือไท : อักษรวิธียุคและทศพิธราชธรรมของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช โดย นริกรมล ไชยคำ, แจวอน ลี และ บุญเลิศ วิวรรณ	546-562
52	พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัย ศิลปากร : รูปแบบอักษร การยกเลิก และการปรับเปลี่ยนอักษรวิธียุค สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2485 - 2486 โดย บุญเลิศ วิวรรณ	563-581
53	สุขภาพทางปัญญาให้นักเรียนจังหวัดเพชรบูรณ์ โดย สุชิน ชาญสูงเนิน	582-586
54	การจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชนฐานรากในอำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม โดย พระวิมาน คมภีรปญโญ	587-601
55	จารีกนกรชุม : อักษรวิธียุค วัฒนธรรมไทย และพระพุทธศาสนาในสมัยสมเด็จพระมหา ธรรมราชาลิไทย โดย หนึ่งฤทัย เสียมทอง, ภัศราภรณ์ จันทร์แสงศิริ, เขี่ยน อุ และ บุญเลิศ วิวรรณ	602-613
56	ปริวรรตคัมภีร์โบราณเรื่อง “คำสอนศิษย์วัด” ของวัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี โดย พระครูสันตยาภีรัต (สันติ สนตติโร), สรวินธุ์ วงษ์สอาด, พระเจริญพงษ์ ธมมทีโป และ พระมหาณรงค์ศักดิ์ สุทนต์	614-629
57	ลักษณะและประเภทของความฝันตามทัศนะในคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดย พระครูสมุห์พงษ์นรินทร์ จิตวโร	630-635

ที่	ชื่อผลงาน	หน้า
58	พระศรีอริยเมตไตรยเกิดขึ้นแล้วจริงหรือ โดย พระปลัดเกื้อกุล สุภานนโท	636-647
59	วิเคราะห์ลักษณะแห่งความทุกข์ในมุมมองคำสอนพุทธปรัชญาเถรวาท โดย พระปลัดสุชาติ สุชาติ	648-653
60	การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุตามหลักภาวนา 4 ของโรงเรียนผู้สูงอายุองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ต๋ำ อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย โดย พระกิตติชัย จิตตปญโญ	654-662
61	ถอดบทเรียนการบริหารสถานการณการแพระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ภายในเรือนจำกลางนครปฐม โดย โยธิน ฉ่ำชื่นวงศ์ และ สุรัตน์ พักน้อย	663-673
62	อักขรวิธีไทยและลักษณะบันเทิงคดีที่ปรากฏในสมุดไทยวรรณกรรมพระพุทศศาสนานันโทปนันทสูตรคำหลวง โดย เกริกเกียรติ กุลวิสุทธิ์, กฤตนันท์ ในจิต, วิจิตรา เฟ็งแซ, และ บุญเลิศ วิวรรณ	674-689
63	อักขรวิธีไทยและโลกทัศน์ที่ปรากฏในบันทึกรายวันของออกพระวิสุทสุนทร (โกษาปาน) โดย สิริรัตน์ รักชาติ, ศักดิพัฒน์ อยู่สุข, ปฐมมาพร มิ่งเจริญวงศ์ และ บุญเลิศ วิวรรณ	690-717
64	แนวทางในการปล่อยสัตว์น้ำตามบริบทสังคมไทย โดย ธเนศ เกษศิลป์ และ พระเจริญพงษ์ ธรรมทีโป	718-728
65	การส่งเสริมสุขภาพเชิงพุทธบูรณาการของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ โดย พระนวลแก้ว ขนติธโร, ทรงวุฒิ รัตนะ และ กฤษฎาอุท เตจ๊ะดี	729-743
66	การสร้างรูปแบบการจัดการขยะมูลฝอยอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน โดย พระสุริยะพล อตถกามา	744-753
67	การปรับตัวของครูปฐมวัยในยุค BANI WORD โดย นรินทร์ รินพนัสสัก, นัสวรรณ ใจมั่น และ ราชาวดี สุขภิรมย์	754-765
68	การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทุนชุมชน โดย นรินทร์ รินพนัสสัก, นัสวรรณ ใจมั่น, นพรัตน์ พิมพ์สุข และ ทิพธิญา ภาวะพรหม	766-776
69	กุศโลบายสร้างความสุขตามหลักพระพุทศศาสนาเถรวาท โดย พระใบฎีกาธนกฤต ธนลาโภ	777-788
70	วิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักไตรลักษณ์ของชาวพุทศในสังคมไทย โดย พระกฤติพงษ์ สุรปญโญ	789-804
71	วิเคราะห์แนวทางการบรรลุตธรรมเพื่อความเป็นโสดาบันในสังคมไทย โดย พระครูประทีปธีรวัฒน์	805-814
72	วิเคราะห์ภูมิปัญญาพระพุทศศาสนากับการสร้างภูมิปัญญาสากล โดย พระณรงค์ อรุโณ	815-825

ที่	ชื่อผลงาน	หน้า
73	วิเคราะห์การบูรณาการอิทธิบาท 4 กับการปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา โดย พระครูอดุลธรรมสาร โอภาโส	826-837
74	วิเคราะห์เรื่องกรรมและการแก้กรรมตามหลักพระพุทธศาสนา โดย พระปลัดญาณธรรมสิทธิ์ ฉนทธมโม	838-850
75	ศึกษาแนวทางการดำเนินชีวิตภายใต้การระบาดของโรคโควิด 19 ตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา โดย พระสมถวิล ปิยธมโม	851-864
76	วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของหลักสาราณียธรรมเพื่อสร้างความสามัคคี โดย พระสมุห์สันติ สุจิณฺโณ	865-875
77	วิเคราะห์บทบาทหน้าที่ผู้สอนและผู้เรียนยุคดิจิทัล โดย ปกักร สายบัว	876-885
78	การจัดการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ในศตวรรษที่ 21 โดย พิพัฒน์ แก้วใส	886-895
79	มโนทัศน์เชิงพื้นที่ทางการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ในยุค Next Normal โดย ฉัตรระวี มณีขัติย์, ผุสดี จิระวัฒน์กิจ และ พระครูใบฎีกาอภิชาติ ธรรมสุโท	896-904
80	การวิเคราะห์หลักสัมมาวาจาเพื่อประยุกต์ใช้ในสถานศึกษาสำหรับครู โดย พระสมุห์นพดล อดุลยุตโต, พระเจริญพงษ์ ธรรมทีโป, รัตกร แสงสุด, พระมหาณรงค์ศักดิ์ สุทนต์ และ สุพัฒน์ ชัยวรรณ	905-916
81	แนวคิดประสิทธิภาพการบริหารการปกครองตนเองในยุคโลกาภิวัตน์ โดย พระปลัดพีระพงศ์ ฐิตธมโม, พระมหาวัชชัย ธรรมรสี และ สุรกาญจน์ บุญภาวิน	917-926
82	คุณค่าของงานพุทธศิลป์ โดย พระมหาวัชชัย ธรรมรสี และ พระปลัดพีระพงศ์ ฐิตธมโม	927-938
83	ประวัติและบทบาทสัตว์ป่าหิมพานต์ปูนปั้นที่ปรากฏในวัดล้านนา โดย พระครูกิตติพัฒนานุยุต และ พระครูไพโรจน์ศิริรักษ์	939-948
84	วิเคราะห์จริยธรรมกับความรับผิดชอบต่อสังคมของหน่วยงานภาครัฐ โดย ภูวเดช สีนทับศาล, วรพล วรสุวรรณโรจน์ และ สุทัศน์ อาสนาชัย	949-959
85	การเรียนรู้การสื่อความหมายต่างวัฒนธรรมนำไปสู่การสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดี โดย สุทัศน์ อาสนาชัย, ภูวเดช สีนทับศาล และ วรพล วรสุวรรณโรจน์	960-972
86	ห้องเรียนชุมชน : การสร้างการเรียนรู้เชิงพุทธวัฒนธรรมในตำบลเวียงยอง โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน โดย พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ, ฉัตรระวี มณีขัติย์ และ ศักดิ์ดา งานหมั่น	973-982
87	พุทธจริยศาสตร์สำหรับการประยุกต์ใช้แก้ปัญหาจากการใช้สื่อสังคมออนไลน์ โดย อัจฉราพร ฉากครบุรี	983-993

ที่	ชื่อผลงาน	หน้า
88	แนวทางการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมในเยาวชน สู่สังคมดิจิทัล โดย พระครูปลัดบุญสร้าง ปญญาวิโร และ อัจฉราพร ฉากครบุรี	994-1007
89	ความน่าอัศจรรย์ : รอยพระพุทธบาทของวัดพระธาตุคุดอยสะเก็ด พระอารามหลวง อำเภอ ดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ โดย ภัทรภร ปันขญาธนาตุล	1008-1018
90	การสังเคราะห์ประชาชนผู้ประสบภัยโรคโควิด 19 ของคณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่น โดย พระมหาประทีป สณฺญโม และ พระครูปัจฉิมวารานุกูล	1019-1032
91	นครปฐม : ศูนย์กลางพุทธเถรวาทในอาณาจักรทวารวดี โดย ไตรทศ โถวสกุล	1033-1044
92	การศึกษาการปฏิบัติงานของผู้นำท้องที่ตามหลักสังคหวัตถุ 4 ในตำบลเชียงเคี่ยน อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย โดย แสงเดือน หมั่นศรีภูมิ	1045-1055
93	การพัฒนาสื่อการเรียนรู้อินโฟกราฟิกส์เรื่องเปรตในคัมภีร์เปตวัตถุ โดย พงษ์ดิสรณ์ ชื่นชม	1056-1064
94	พุทธวิธีการจัดระเบียบความคิดระดับความโกรธ โดย พระวชิระ ปญญาสาโร	1065-1078
95	ความเชื่อเรื่องชีวิตหลังความตายมีอิทธิพลต่อแนวคิดและพฤติกรรมของคนไทยอย่างไร โดย สุรวาท โตเจริญ	1079-1988
96	กลยุทธ์การตลาดท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของจังหวัดตรัง โดย ดุสิตพร ฮกทา, จตุพร ฮกทา, พีรวิชญ์ สิงฆาพะ, สิริปญญากร ไกรเทพ, อมรรัตน์ สุทธิธรรมานนท์, กัลยาณี ยุทธการ, ฉมพร มีชน และ หัสชัยปกรณ์ ปานมา	1989-1997
97	วิเคราะห์วิถีการบำเพ็ญศบารมีในพระพุทธ ศาสนาเถรวาท โดย ญดา อังศุพานิชย์	1998-2007
98	อริยสัจ 4 : กฎธรรมชาติว่าด้วยลักษณะแห่งความจริงของชีวิตและวิถีสู่ความหลุดพ้น โดย พระมหาวิระ วีรนาโค	2008-2023
99	ลมหายใจแห่งสุขภาพ : หลักการปฏิบัติอานาปานสติเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสุขภาพ องค์รวม โดย ปิยวรรณ สง่าจิตร	2024-2030
100	ความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพกำไรกับต้นทุนของหนี้สิน กรณีศึกษา : กลุ่มการท่องเที่ยว และสันตนาการในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย โดย ฉมพร มีชนะ, กัลยาณี ยุทธการ, อมรรัตน์ สุทธิธรรมานนท์, ดุสิตพร ฮกทา, จตุพร ฮกทา, สิริปญญากร ไกรเทพ และ หัสชัยปกรณ์ ปานมา	2031-2043
101	แนวทางการสร้างอาชีพสำหรับผู้ต้องขังก่อนพ้นโทษเรือนจำกลางนครปฐม โดย จักรพงศ์ ป็องนาค และ พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ	2044-2053

ที่	ชื่อผลงาน	หน้า
102	กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำขนมกะหรี่ปั๊พของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ชุมชนบ้านเหล่าไฮ อำเภอกำแพงแก้ว จังหวัดยโสธร โดย ธันยพงศ์ สารรัตน์, สิริชัย ศรีชัย, ปิยะพงษ์ ภัคดีแพง, นราธิป เพชรกรรม และ อีรวัดน์ กัญยาสาย	2054-2071
103	แนวทางการส่งเสริมการค้าเงินธุรกิจร้านกาแฟสมัยใหม่ในจังหวัดตรัง โดย จตุพร ฮกทา, ดุสิตพร ฮกทา, กัลยาณี ยุทธการ, หัสชัยปกรณ์ ปานมา, พีรวิชญ์ สิง ฆาพะ, สิริปัญญากร ไกรเทพ, อมรรัตน์ สุทธิธรรมานนท์ และ ฉมพร มีชนะ	2072-2077
104	การขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมโดยใช้พลังบวร ของชุมชนบ้านเชียงพิณ อำเภอเมือง อุดรธานี จังหวัดอุดรธานี โดย สุทัศน์ ศรีบุรมย์ และ สัญญา สดประเสริฐ	2078-2091
105	จิตคนยุคดิจิทัลกับพุทธพาณิชย์ โดย นัยนา เมืองฉิม	2092-2100
106	การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและผลกระทบต่อวัฒนธรรมองค์กร โดย สุวรงค์ วงศ์สุรวัดน์	2101-2108
107	แนวทางการปฏิบัติต่อสิทธิของผู้ต้องขังระหว่างพิจารณาคดีเรือนจำกลางนครปฐม โดย ไมตรี ทองใบ และ สัญญา สดประเสริฐ	2109-2123
108	พฤติกรรมกรรมการกระทำผิดวินัยของผู้ต้องขังในเรือนจำกลางนครปฐม โดย พฤษัก วิทยาเกียรติเลิศ และ สัญญา สดประเสริฐ	2124-2136
109	การพัฒนาชุดการสอนเรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคม ศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนบ้านหอย (เดิมแอนานิเยริงอุปถัมภ์) จังหวัดปราจีนบุรี โดย พระครูปลัดธนยศ กิตติปัญญา (โหลแก้ว) และ ศักดิ์ดา งานหมั่น	2137-2145

***หมายเหตุ :** บทความที่เผยแพร่ในรายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการฉบับนี้เป็นความรับผิดชอบของ
ผู้พิมพ์ หากผู้พิมพ์ได้ละเมิดลิขสิทธิ์ผลงานของผู้หนึ่งผู้ใด กองบรรณาธิการไม่รับผิดชอบต่อการละเมิดดังกล่าว

การจัดการองค์ความรู้ศิลปกรรมหอไตร
THE MANAGEMENT OF KNOWLEDGE FACTORS
IN THE ARTISTRY OF TEPITAKA LIBRARY

พระครูสิริรัตนานวัตร
วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Phrakru Sirattananuwat
Buddha Chinnarat Buddhist College Mahachulalongkornrajavidyalaya University
E-mail: gurutawee@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ศึกษาองค์ความรู้เรื่องศิลปกรรมหอไตร การจัดการความรู้ การอนุรักษ์ และการถ่ายทอดฯ รูปแบบวิจัยเชิงคุณภาพ คัดเลือกพื้นที่ตัวอย่าง 2 พื้นที่ ให้ข้อมูลโดยผู้ สันทัดกรณีมีประสบการณ์ 20 ราย วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา มีกระบวนการสร้างองค์ความรู้โดยย่อ 3 แหล่ง คือ ความรู้ อินเทอร์เน็ตและคอมพิวเตอร์ ได้อักษรย่อว่า KIC ผลการวิจัยพบว่า หอไตรมี ประวัติศาสตร์พัฒนาการมาจากการเผยแพร่ธรรมของพระพุทธเจ้าผ่านมุขปาฐะสู่สาวกบริษัท หอไตร ปรากฏในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณฑาสกัว่า อัมมเจติยสูตร เรื่องธรรมเจติย ถือว่าเป็น อาทิ พรหมจรรย์ อรรถกถาอธิบายว่าข้อปฏิบัติอบรมกายวาจาใจ เป็นโลกุตตรมรรค เป็นหลักของวาจาเคารพ พระรัตนตรัยและเป็นอาทิพรหมจารียากาสิกขาในพระปาฏิโมกข์ หลักศึกษาเกี่ยวกับบัญญัติเป็นเบื้องต้น แห่งพรหมจรรย์หมายถึงพระธรรมวินัย ถือเป็นธรรมรัตนะ ธรรมเจติยเป็นหนึ่งในเจติยสี่ชนิด คือ ธาตุ เจติย (พระบรมสารีริกธาตุ) บริโภคเจติย (สิ่งที่เกี่ยวเนื่องพระพุทธเจ้า) และอุทเทสิกเจติย (พระพุทธ ปฎิมา) หลังพุทธกาลได้ศึกษาธรรมผ่านสังคายนาทั้งในอินเดียและต่างประเทศ กาลต่อมาได้มีจารึกอักษร ในใบลานของนิกายเถรวาทโดยภาษาบาลี หอไตรปรากฏในสมัยพระเจ้าติโลกราชแห่งล้านนา ที่ได้ชำระ พระไตรปิฎกและจารลงในใบลานอักษรคล้ายกับอักษรพม่า พ.ศ. 2020 สมัยรัชกาลที่ 1 กรุงรัตนโกสินทร์ ได้ชำระและจารลงในใบลาน พ.ศ. 2331 พร้อมสร้างที่เก็บเรียกว่า หอมณเฑียรธรรม (หอไตร) ได้จัด ถวายไว้ทุกพระอารามหลวง มีการจัดการองค์ความรู้ด้วยกระบวนการสร้างข้อมูล สร้างแนวคิดประดิษฐ์ สร้างรูปแบบ พัฒนารูปแบบ นวัตกรรม ลงมือปฏิบัติ ส่งเสริมสร้างสรรค์และเรียนรู้เพิ่มเติม มี กระบวนการอนุรักษ์ด้วยวิสัยทัศน์ นโยบาย แผนงาน ศรัทธา จิตสำนึก การศึกษา บริหารจัดการตามตาม ธรรมจักขุมหา วิธูระ นิสสัยสัมปันนะ สร้างศรัทธาตามแนวอนุรักษนาปธานและถ่ายทอดผ่านชุดความรู้ทั้ง สื่อนิ่ง, สื่อเคลื่อนไหว, สื่อบุคคลและช่องทางถ่ายทอดตามกระแสโลกยุคดิจิทัล ถือเป็นศูนย์รวมการ เรียนรู้พระพุทธศาสนาเปรียบดัง “ทะเลแห่งความรู้”

คำสำคัญ : การจัดการองค์ความรู้, ศิลปกรรม, หอไตร

Abstract

The objectives of this research are:- the study of knowledge factor in the Artistry of Tepitaka Library, the management, the preservation and to communicate of the knowledge factor being qualitative research used the example two areas. The 20 key informants are selected as good and experienced. It is descriptive analysis. Its research is found that;- The history of Tepitaka Library Tower was developed from the Buddha's propagation of Dhamma through 'verbal Speech' to his followers. In which, it appears in Suttantapitaka-Majjhimanikāya Majjhimapaṇṇāsaka in the name of 'Dhammajetiyasutta' concerning Dhammavinaya being regarded as 'Ādibrahmacariya'. Tepitaka commentary explains it as 'the controlling of physical, verbal action directing to Lokuttaramagga, to the speech for respect to the Triple Gem. Dhammjetī means 'Ādibrahmacariyakāśikkhā in Paṭimokkha' being the main study of a basic regulation of Brohmajariya meaning Dhammavinaya as Dhammaratana. This Dhammajetī is the one in four kinds of Jetī :- Dhatujetī, Paribhogajetī and Uddesikajetī. After Buddha's period, we studied Dhamma through Buddhist Councils both in India and other countries. It was recorded in a palm leaf of Theravada Buddhism in Pālī. the word of Dhammajetiya (Dhamma pagoda) directs to Tapitak Library Tower appeared. In the period of Tilokarāja in Lanna, Chiangmai, Tepitaka had been checked and recorded in the Palm Leaf being similar Myanmar letters in B.E.2020. The period of King Rama of Ratanakosin, it had been checked and recorded in the Palm Leaf in B.E. 233 the both were kept in the Hor Monthien Dhamma (Tepitaka Tower). Those Palm Leafs were given to the Royal Temples. In which, the management of knowledge factor through the processes of Data and Knowledge, Conceptual to Invention, Creative to Prototype, Development into Model, Innovation, Implement and Promotion, Creative and Learning More. A short process of the three sources of knowledge "Knowledge, Internet, Computer in a short name "KIC" under Dhamma management in the of Vision (Jakkhumā), a good management (Vidhura), a good personality (Nissayasamapana) with the plan of conservation in the style of Anurakkhaṇāpadhāna leading to communication through the knowing set both documents and moving media in the stream of Digital World as the center of Buddhist study being similar to "the Sea of Knowledge".

Keywords: the Management of Knowledge Factors, Artistry, Tepitaka Library

บทนำ

หอไตร ในมุมมองศิลปกรรม ประเภทสถาปัตยกรรมชนิดอาคารมาคู่กับภูมิทัศน์ โดยภูมิทัศน์บางอย่างเป็นลักษณะธรรมชาติที่เป็นภูมิประเทศเป็นป่า เขา หิน ดิน ฟ้า ถ้ำต่าง ๆ สถาปัตยกรรมจะสอดคล้องกับภูมิภาคท้องถิ่น จะมีท้องถิ่นไทยเหนือ ไทยใต้ ไทยกลาง นั่นคือ หากจะมีสถาปัตยกรรมใด ๆ เกิดขึ้นในภูมิทัศน์ในวัดแล้ว ต้องกำหนดสถาปัตยกรรมให้กลมกลืนกับภูมิภาคภูมิประเทศด้วย ศิลปกรรมหอไตรจึงสร้างสมัยสมัยต่าง ๆ มีสมัยล้านนา สมัยสุโขทัย ออยุธยา รัตนโกสินทร์ ดังที่ชาวพร คักดีศรี ได้ศึกษาวิจัย พบว่า “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนเกิดขึ้นจากการผสมผสานกันระหว่างวิถีชีวิต วัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมของชุมชน ดังนั้น การปรับตัวในบริบทใหม่

วัดราชบูรณะ พิษณุโลก : หอไตรเสากลม 16 ต้น ศิลปะสมัยสุโขทัย 2 ชั้น ทรงปราสาท หลังคาจัตุรมุข หน้าบันนกกครุฑยุคนาคและลายดอกไม้ปูนปั้น มีระเบียงอ่านหนังสือล้อมรอบ

ดังกล่าว จึงส่งผลกระทบต่อสู่การเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์ชุมชนด้วยเช่นกัน” (ชาวพร คักดีศรี, 2555:45) เทวัญ เอกจันทร์ และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการสังเคราะห์องค์ความรู้พุทธศิลปกรรมในล้านนา พบว่า “สถาปัตยกรรม คือ การสร้างพระเจดีย์ การประดับตกแต่งด้วยปูนปั้น โลหะ ส่วนวิหาร หอไตร และอุโบสถ มักใช้ไม้เป็นองค์ประกอบองค์ความรู้พุทธศิลปกรรมล้านนาในการส่งเสริมการศึกษาการพัฒนาคุณภาพศิลปะ” (เทวัญ เอกจันทร์ และคณะ, 2563 : ข) ศิลปกรรมหอไตรเป็นศิลปวัตถุวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง มีความสำคัญที่เป็นพันธกิจของมหาวิทยาลัยสงฆ์ไทยและพระราชกิจจานุเบกษากำหนดผู้ดำรงตำแหน่งทางวิชาการทุกระดับ หน้า 65 เล่ม 132 ตอนที่ 82 ง พ.ศ. 2558 มีมาตรฐาน ว่า “อาจารย์ผู้ดำรงตำแหน่งทางวิชาการต้องมีภาระงานหรือกิจกรรมเพื่อทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรม อันเป็นการดำรงไว้ซึ่งคุณค่า อัตลักษณ์ของท้องถิ่น เอกลักษณ์ของชาติ รวมทั้งปลูกฝังความเป็นชาติในลักษณะต่าง ๆ” (Teacher Chantra.ac.th, 12 ส.ค. 66) กอปรสำนึกเสมอว่า วัดกับวัง คือแหล่งศิลปวัฒนธรรม (พระครูสิริรัตนานันดร, 2566 : 2)

หอไตร เป็นศิลปกรรมประเภทสถาปัตยกรรมเป็นงานทัศนศิลป์ที่คงสภาพอยู่ได้นานที่สุด เรื่องนี้ คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาชั้นอรรถกถาชื่ออรรถกถามังคลัตถที่ปณีได้แบ่งศิลปะออกเป็น 2 ประเภท คือ (1) ประเภทอนาคาริกศิลปะ ได้แก่ ศิลปะของบรรพชิต (2) ประเภทอาคาริกศิลปะ ได้แก่ ศิลปะของคฤหัสถ์ (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2535 : 22) ประเภทแรกเป็นศิลปกรรมคฤหัสถ์ ได้แก่ บ้านเรือน ประเภทที่สองจะเกี่ยวกับศาสนา ได้แก่ พระอุโบสถที่มีศิลปะด้วยซ้อฟ้า ใบระกา หางหงส์ นาค ยักษ์ ในรูปแบบงานแกะสลักปูนปั้น งานฉลุทอง งานจิตรกรรม รวมถึงงานศิลปะที่เป็นวัฒนธรรมประเพณีที่แสดงออกผ่านกายภาพ มีจุดประสงค์เพื่อสืบค้นและตีความพฤติกรรมของมนุษย์และสถาบันต่าง ๆ โดยตีความเชิงอุปมา (Analogous meaning) ที่เป็นบุคลาธิษฐานและธรรมาธิษฐาน ตัวอย่าง วัดอินทราวาส (วัดต้นแก้ว) กล่าวกันว่า “มีสถาปัตยกรรมที่เป็นล้านนาไทยโบราณ มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โดยสร้างศาลาจัตุรมุขเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของพระธาตุดอยสุเทพแวะพักจากการแห่จากวัดพระธาตุศรีจอมทองไปยังวัดพระธาตุดอยสุเทพเพื่อให้ชาวพุทธได้สักการบูชาและสร้งน้ำ นอกจากนี้ยังสื่อถึงธรรมด้วยว่า ศาลาจัตุรมุขหรือศาลา 4 ทิศแสดงถึงท้าวจตุโลกบาลหรือการคุ้มครองดูแลของเทพสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช ซึ่งเป็น

สวรรคค์ชั้นแรกในสวรรคค์หกชั้น” (สถาบันวิจัยสังคม ม.เชียงใหม่, 2562:13) แสดงให้เห็นถึงว่า สถาปัตยกรรมศาสนานั้นเกิดขึ้นจากอิทธิพลพระพุทธรศาสนาและสื่อธรรมโดยแท้

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาองค์ความรู้ด้านศิลปกรรมหอไตร
- 2) เพื่อส่งเสริมการจัดการความรู้และการอนุรักษ์ศิลปกรรมหอไตร จังหวัดพิษณุโลก
- 3) เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ศิลปกรรมหอไตรสู่การอนุรักษ์อย่างยั่งยืน

หอไตรเสาเดียว 3 ชั้น ทรงคฤห์หรือปราสาท วัดบ้านโคกผักหวาน อ.ชาติตระการ พิษณุโลก

ระเบียบวิธีวิจัย

ใช้รูปแบบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลภาคเอกสารทั้งชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิ คัดเลือกพื้นที่วิจัยมีหอไตรที่มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นมีสถาปัตยกรรมที่บ่งชี้ถึงยุคสมัยที่เก่าแก่และสะท้อนภูมิปัญญา ความเลื่อมใสศรัทธาของผู้สร้างสมัยนั้นก่อปรด้วยวัดและหอไตรมีคุณสมบัติที่ทำการอนุรักษ์เป็นระยะ มีภูมิสถาปัตยกรรมที่เปิดแก่ผู้เข้าชมในพื้นที่หลักคือ หอไตร วัดราชบูรณะ อ. เมือง จ. พิษณุโลก ตั้งอยู่ใจกลางเมืองพิษณุโลก สันนิษฐานว่าสร้างแต่สมัยสุโขทัยเมื่อ ประมาณ พ.ศ. 1900 และทำการบูรณะสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไท (พระยาสิท) รัชกาลที่ 6 แห่งกรุงสุโขทัย มีสถานะพระอารามหลวงในอดีต หอไตรนี้ได้ขึ้นทะเบียนเป็นวัดอุทยานโบราณแล้ว ในราชกิจจานุเบกษาแล้วเล่มที่ 53 ตอนที่ 34 วันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2479 ปัจจุบันอยู่ในสภาพที่พองาม เป็นต้นแบบพุทธศิลปะหอไตรได้เป็นอย่างดี พื้นที่ร่องหอไตร คือ วัดบ้านโคกผักหวาน อ. ชาติตระการ จ. พิษณุโลก เป็นหอไตรลักษณะเด่น มีเอกลักษณ์ประจำถิ่น วัสดุก่อสร้างจากไม้แปรรูป เสาเดียว มี 3 ชั้น สะท้อนธรรมว่า เอกายโน มัคโค ว่า ทางนี้เป็นทางสายเอกที่จะส่งให้หนีพพานได้ ในส่วนผู้ให้ข้อมูลภาคสนามได้เลือกผู้สันตกรรมทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ 20 ท่าน ใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์ประกอบการสนทนากลุ่มย่อย วิเคราะห์ข้อมูลเอกสารเชิงพรรณนาประกอบความคิดเห็นจากผู้ให้ข้อมูลในประเด็นที่เหมาะสม

ผลการวิจัย

จากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อ 1 การแสวงหา ค้นคว้า เรียบเรียงทำให้ได้องค์ความรู้ว่า หอไตร มีกำเนิดและพัฒนาการมาจากคำว่า ธรรมเจดีย์ ที่ถือว่าเป็นอาทิพรหมจรรย์ ธรรมอันเป็นเบื้องต้นแห่งมรรคพรหมจรรย์ ได้แก่ ข้อปฏิบัติเป็นเครื่องอบรมกาย วาจา ใจ เป็นโลกุตตรมรรค เป็นคำบอกถึงการทำความเคารพพระธรรม คำนี้มาในภิกขุและภิกขุณีพระปาฏิโมกข์เรียกว่า “อาทิพรหมจรรย์กาสิกขา เป็นคุณสมบัติของภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ 5 พึงให้อุปสมบท พึงให้ศีลสัสย พึงใช้สามเณรอุปฐาก” (วิ.ม. (ไทย) 4/84/128) ธรรมเจดีย์ เป็นหนึ่งในสี่เจดีย์ อรรถกถาอธิบายว่า “พระวาจาเคารพธรรม เพราะเมื่อกระทำ ความเคารพในรัตนะหนึ่ง ก็ย่อมเป็นอันกระทำความเคารพรัตนะทั้งสาม ฉะนั้น เมื่อกระทำความเคารพในพระผู้มีพระภาค ก็ย่อมเป็นอันกระทำความเคารพพระธรรมและพระสงฆ์ด้วย (ม.ม.อ. 2/374/257) ธรรมเจดีย์ ในเชิงศิลปะที่เป็นหอธรรมได้แก่สิ่งบรรจพุทธพจน์ปรากฏในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสก ชื่อว่า อัมมเจดีย์สูตร พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย พระเจ้าปเสนทิโกศลพระองค์นี้ตรัสธรรมเจดีย์ ทรงลูก

จากที่ประทับแล้วเสด็จจากไป เธอทั้งหลายจงเรียน ธรรมเจดีย์ จงศึกษา จงทรงจำธรรมเจดีย์นี้ไว้ ภิกษุทั้งหลาย ธรรมเจดีย์ประกอบด้วยประโยชน์ เป็นอาทิพรหมจรรย์” (ม.ม. (ไทย) 13/374/458) ศิลปกรรมหอไตร หากมองเชิงศิลปกรรม หมายถึงอาคารพิเศษที่สร้างเป็นยอดแหลมเป็นที่บรรจุสิ่งที่เคารพนับถือ เช่น พระธาตุและอัฐิของบรรพบุรุษ แต่ในความหมายทางธรรม หมายถึงสิ่งเคารพนับถือ บุคคล สถานที่ หรือวัตถุที่ควรเคารพบูชาที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า

ศิลปกรรมหอไตร ในฐานะธรรมเจดีย์ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวถึงเจดีย์ในฐานะสถูปอย่างหนึ่งที่ควรเคารพนับถือที่เกี่ยวข้องทั้งบุคคล สถานที่ หรือวัตถุ ที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าที่ควรเคารพบูชา 4 อย่าง คือ (1) ธาตุเจดีย์ คือ เจดีย์สำหรับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ (2) บริโภคเจดีย์ คือ สิ่งหรือสถานที่ที่พระพุทธเจ้าเคยทรงใช้สอย (3) ธรรมเจดีย์ คือ สิ่งหรืออาคารบรรจุพระธรรม คือพุทธพจน์ (4) อุทเทสิกเจดีย์ คือ พุทธปฏิมากรรม เช่น พระพุทธรูป (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2546 : 40) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวว่า “เจดีย์บรรจุพระธรรมจารึกพระพุทธพจน์ เช่น อริยสัจจ์ ปฏิจจสมุปบาท เป็นต้น ลงในใบลานแล้วนำไปบรรจุในเจดีย์” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2559 : 87) พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ สุมมาปณฺโญ) ได้กล่าวกำเนิดและพัฒนาเจดีย์ว่า เจดีย์ในยุคดั้งเดิม สร้างขึ้นใช้อย่างกว้างขวาง ครอบคลุมสิ่งที่ควรเคารพ มี 4 ประเภท (พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ สุมมาปณฺโญ), 2551 : 211) จะเห็นว่า ศิลปกรรมหอไตร มีทั้งเชิงคำสอนและเชิงศิลปะโดยจะหมายถึงสิ่งหรืออาคารที่บรรจุพระธรรมคำสอน ทั้งที่เป็นการบรรจุใบลานที่จารึกพุทธพจน์ ทั้งที่เป็นอาคารในรูปแบบต่าง ๆ สมัยโบราณจะสร้างที่บรรจุคำสอนในศิลปกรรมที่เป็นหอ อาคาร ปราสาท เพื่อบรรจุเอกสาร คัมภีร์ใบลาน ณ ปัจจุบัน สิ่งที่บรรจุนั้นก็จะทำเล็กลง สามารถตั้งในอาคาร บ้านเรือนได้นั้นได้ จะเห็นว่า ตู้อะไรวัดพระไตรปิฎก มีขนาดเล็กสามารถบรรจุพระไตรปิฎก จำนวน 45 เล่มได้ พุทธศาสนิกชนมีจิตศรัทธาสรางถาวรด้วยศิลปกรรมที่หลากหลายรูปแบบ สวดสลายไทยที่สวยงามตามภูมิภาค วัสดุที่สร้างตามยุคสมัย กอปรด้วยความเคารพในฐานะถือเป็นพระธรรมรัตนะ หนึ่งในรัตนตรัย

หอไตร หากมองในแง่ความเชื่อแล้ว ก็จะเป็นความยึดถือว่าเป็นสิ่งสูงสุด สิ่งเคารพ นับถือด้วยเหตุแห่งคุณค่า ประโยชน์ สำคัญและจำเป็นที่ต้องมีและแสดงสถานะว่าวัดที่มีหอไตรนี้ เป็นวัดที่เกิดมีขึ้นด้วยอำนาจบารมีของคณาจารย์ผู้ศักดิ์ ซึ่งได้ พระเจ้าแผ่นดิน ที่นิยมสร้างวัดประจำรัชกาลของพระองค์ เช่น รัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จะสร้างพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) และสร้างวัดบวรวิหารซ้าย-ขวา ได้แก่ วัดมหาธาตุฯ วัดพระเชตุพนฯ รัชกาลที่ 5 ก็สร้างวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม แม่น้ำเจ้าพระยา เจ้าเวียงวัง เจ้าประเทศราชก็ศรัทธาสรางวัดประจำพระองค์ เช่น วัดนางพญา ที่ติดกับวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลกที่สร้างโดยพระวิสุทธภิกษุตรีย์ พระมเหสีของพระมหาธรรมราชา และทรงเป็นพระราชมารดาของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระองค์ทรงสร้างพระนางพญาขึ้นในคราวบูรณะปฏิสังขรณ์วัดราชบูรณะ ราวปี พ.ศ. 2090 - 2100 ขณะนั้นพิษณุโลกเป็นเมืองลูกหลวงของกรุงศรีอยุธยาและพระองค์ดำรงพระอิสริยยศเป็นแม่เมืองสองแคว ทำให้ทราบที่มาของชื่อว่า วัดนางพญา เป็นวัดเก่าแก่ ตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา

ด้วยพระบารมีของพระเจ้าแผ่นดิน พระบรมศานุวงศ์ที่ทรงสร้างวัดประจำพระองค์ด้วยความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทรงนำคำสอนของพระพุทธเจ้าปกครองอาณาประชาราษฎร์ตามต้นกษัตริย์ชมพูทวีป พระอโศกมหาราช พระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าปเสนทิโกศล มาถึงประเทศไทย พระเจ้าแผ่นดินทรงปฏิบัติในพระพุทธศาสนานำทศราชธรรม มีทาน ศิล ปริจาคะ เป็นต้น มาปฏิบัติส่งผลต่อประชาราษฎร์ที่ไฝ่ธรรมและพระองค์ทรงเป็นพุทธมาศกะและเป็นองค์ศาสนูปถัมภก ดังพระราชนิพนธ์ทำดินแดงของ

รัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ว่า “ตั้งใจจะอุปถัมภ์กษัตริย์ พุทธศาสนา ป้องกันเขตแดนชัณฐีมา รักษาประชาชนและมนตรี” และเห็นได้ชัดจากพระราชปรารภ คำจารึกที่วัดอรุณราชวรารามของสมเด็จพระเจ้าตากสิน มหาราช ว่า (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), 2539 : 216)

อันตัวพ่อชื่อว่าพระยาตาก	ทนทุกข์ยากกู้ชาติพระศาสนา
ถวายแผ่นดินให้เป็นพุทธบูชา	แต่ศาสนาสมณะพระพุทโศดม
ให้ยืนยงคงถวัลห่าพันปี	สมณะพราหมณ์ชีปฏิบัติให้พอสม
เจริญสมณะวิปัสสนาพ่อชื่นชม	ถวายบังคมรอยบาทพระศาสนา
คิดถึงพ่อพ่ออยู่คู่กับเจ้า	ชาติของเราคงอยู่คู่พระศาสนา
พุทธศาสนาอยู่ยงคงค้ำกษัตริย์	พระศาสนาฝากไว้ให้คู่กัน

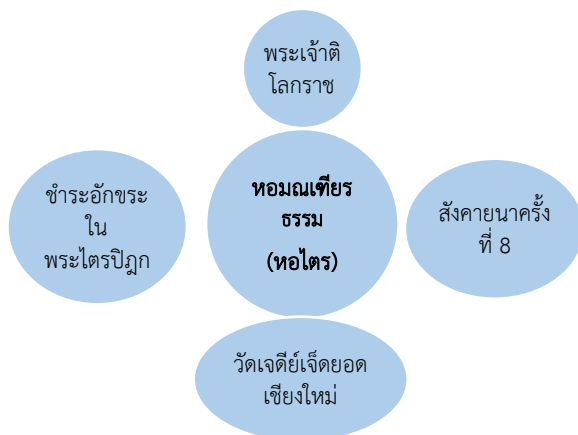
การศึกษาเรื่องหอไตร ทำให้จึงยกเรื่องการสร้างวัด สร้างพระพิมพ์เล่า นอกเรื่องไปหรือเปล่า ไม่นอกเรื่องเลยเพราะเป็นวีรกรรมที่ผ่านพ้นอุปสรรคได้ชัยชนะ เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้าที่ชนะมารในคราวตรัสรู้ จนมีชื่อปางว่า มารวิชัย (Victory post) เพราะว่าความเชื่อมโยงที่เกิดจากอิทธิพลพระบารมีของพระเจ้าแผ่นดินสมัยโบราณ ยังให้ทราบที่ พระอารามที่พระเจ้าแผ่นดินทรงสร้างนั้นจะมีสถาปัตยกรรม ประติมากรรมที่สมบูรณ์ มีครบในเรื่ององค์ประกอบของวัดวาที่เป็นส่วนย่อย เช่น มณฑปที่บรรจุรอยพระพุทธบาท หอระฆัง แม้อุโบสถหรือหอธรรม ที่สำคัญต้องมี ขาดไม่ได้ของพระอารามหลวงสมัยโบราณคือ เจดีย์ปรางค์ สำหรับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เป็นการจำลองเขาพระสุเมรุมาไว้บนโลกมนุษย์ จึงมีชื่อวัดต่อท้ายว่า ...ธาตุ...มหาธาตุ...รัตนมหาธาตุ ที่สำคัญอีกอย่างคือ หอไตร เช่น วัดราชบูรณะพิษณุโลกนี้ แม้ไม่ปรากฏว่าสร้างเมื่อไร ใครเป็นคนสร้างทราบแต่ว่า พระมหาธรรมราชาลิไททรงบูรณะ ราวปี พ.ศ. 2090 – 2100 แต่ก็ยังมีหอไตรทรงปราสาท เสากลม 16 ต้น 2 ชั้น หลังคาจัตุรมุข มุงกระเบื้องสังคโลก หน้าบันกฉวิม ปูนปั้นครุฑชุกชุก 2 ด้าน อีกด้านลายดอกไม้ เป็นต้นแบบหอไตร ศิลปะสมัยสุโขทัยมาถึงปัจจุบันนี้

หอไตรมีหลายชื่อ เรียกกันทั่วไปว่า หอธรรม ชาววังเรียกว่า หอมณฑปหรือหอธรรม จุดเริ่มต้นปรากฏของหอไตรคือสมัยพระเจ้าติโลกราช (พระเจ้าสิริธรรมจักรพรรดิติโลกราชอิทธิราช) พระองค์เป็นกษัตริย์ล้านนา ลำดับที่ 9 ในราชวงศ์มังราย พ.ศ. 1984-2030 มีพระนามเดิมว่า “ท้าวลก” เป็นราชโอรสลำดับที่ 6 ในจำนวนโอรส 10 พระองค์ของพระเจ้าสามฝั่งแกน เมื่อพระชันษาเติบโตใหญ่พระราชบิดาให้ไปครองเมืองพร้าว และเมืองยวมใต้ (แม่สะเรียง) แล้วปราบดาภิเษกเป็นกษัตริย์ล้านนาใน พ.ศ. 1984 ในรัชสมัยพระเจ้าติโลกราช พุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง ทรงสนับสนุนคณะสงฆ์สำนักวัดป่าแดง (ลังกาวงศ์นิกายสิงหลใหม่) ทรงนิมนต์พระมหาเมธังกรญาณแก่นนำกลุ่มลังกาวงศ์ใหม่จากลำพูน มาจำพรรษาที่วัดราชมณฑลและทรงสถาปนาให้พระมหาเมธังกรญาณขึ้นเป็นพระมหาสวามีและส่วนพระองค์เองก็ทรงผนวชชั่วคราว ณ วัดป่าแดงมหาวิหาร ด้วยการสนับสนุนสงฆ์ฝ่ายลังกาวงศ์สิงหล ทำให้ฝ่ายลังกาวงศ์ใหม่รุ่งเรืองมาก กุลบุตรมาบวชเป็นจำนวนมาก พระภิกษุในนิกายสิงหลเพิ่มขึ้นมาก นิกายสิงหลใหม่นี้เน้นการศึกษาภาษาบาลีและการปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย การศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมเจริญก้าวหน้าอย่างสูง และความขัดแย้งระหว่างลังกาวงศ์ใหม่สายสิงหล (วัดป่าแดง) และลังกาวงศ์เก่าสายรามัญ (วัดสวนดอก) ที่มีอยู่ในยุคนั้นก็ทำให้พระสงฆ์สายรามัญตื่นตัวพยายามศึกษาพระปริยัติเช่นกัน พระเจ้าติโลกราชทรงส่งเสริมการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมทรงยกย่องพระภิกษุที่มีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎก พระในสมัยนั้นจึงมีความรู้สูงที่ปรากฏมีชื่อเสียงมาก เช่น พระโพธิ์รังสี พระธรรมทินนเถระ และพระญาณกิตติเถระ เป็นต้น

เรื่องสังคายนา เป็นกระบวนการให้ก่อเกิดพระไตรปิฎกแล้ว พระมหาเถระทั้งปวงข้างต้นนี้ มีความเชี่ยวชาญในการรจนาคัมภีร์ภาษาบาลีและรอบรู้พระไตรปิฎกของพระเถระชาวล้านนาในยุคนั้น ได้ก่อให้เกิดการทำสังคายนาสอบชำระพระไตรปิฎกใน พ.ศ. 2020 ที่วัดมหาโพธาราม (เจ็ดยอด) ซึ่งใช้เวลา 1 ปีจึงเสร็จ นับเป็นการสังคายนาครั้งที่ 8 ของโลกและพระไตรปิฎกฉบับที่สอบชำระในสมัยพระเจ้าติโลกราชจึงถือเป็นคัมภีร์หลักฐานสำคัญชิ้นหนึ่งของพุทธศาสนาในล้านนาที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อ พ.ศ. 2020 พระเจ้าติโลกราช ได้อาราธนาพระภิกษุทรงพระไตรปิฎกหลายร้อยรูปมาชำระอักขระในพระไตรปิฎกที่วัดโพธาราม (วัดเจดีย์เจ็ด) เชียงใหม่ เป็นเวลา 1 ปี สำเร็จแล้วพระองค์โปรดให้สร้างพระมณฑป (หอไตร) ไว้ในวัดโพธาราม นั้น สำหรับประดิษฐานพระไตรปิฎกและประกอบพิธีสมโภชเป็นมหกรรม พร้อมกันนี้ พระเจ้าติโลกราชทรงบำรุงพระสงฆ์ ถวายสมณศักดิ์แก่พระมหาเมธีกรญาณอาจารย์ของพระองค์ที่ "พระอดุลศักดิ์ยาธิกรณมหาสามี" ทรงปรารถนาเป็นทายาทในศาสนาและสนองคุณพระชนนี จึงทรงมอบราชสมบัติแด่พระชนนีแล้วทรงผนวชโดยมีพระอดุลศักดิ์ยาธิกรณมหาสามีเป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระญาณมงคลเถระเป็นพระอุปัชฌาย์ ผนวชอยู่ไม่นานก็ทรงลาผนวชออกมากรองราชย์ต่อไป

หอไตรหรือหอธรรม ภาษาราชการศัพท์ว่า หอมณฑปธรรม พัฒนาการมาจากมุขปาฐะสมัยพุทธกาล ที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนธรรมวินัยโดยตรงกับพระอานนท์และหรือกับภิกษุทั้งหลาย เมื่อหลังพุทธกาลแล้วโดยระยะแรก ๆ จะศึกษาธรรมผ่านสังคายนารวมวินัย ไม่เรียกว่า สังคายนาพระไตรปิฎก ต่อมาก็มาทำสังคายนาครั้งที่ 1 หลังการปรินิพพานของพระพุทธเจ้า 3 เดือน ครั้งที่ 3 จำนวน 100 ปี ครั้งที่ 3 เมื่อ 218 ปี จากนั้นก็ทำสังคายนาพระไตรปิฎกต่อที่ประเทศศรีลังกา พม่า ไทย มาถึงสมัยพระเจ้าติโลกราช สังคายนาครั้งที่ 8 พระองค์ได้อาราธนาพระภิกษุทรงพระไตรปิฎกหลายร้อยรูป ให้ชำระอักขระในพระไตรปิฎกที่วัดโพธาราม (วัดเจดีย์เจ็ดยอด) ดังที่กล่าวแล้ว

พระเจ้าติโลกราชมีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนา โดยพระองค์ทำนุบำรุงพระศาสนา การศึกษาด้วยการอนุรักษ์คัมภีร์ตามแนวอนุรักษ์ขนบฐานะที่ใช้ธรรมนี้เป็นแนวอนุรักษ์โดยแท้ ซึ่งพระองค์ไม่ใช่แค่จะอนุรักษ์ของเดิมไว้เท่านั้น หากแต่ยังปรับปรุงและสร้างสิ่งใหม่ให้เกิดขึ้น ลักษณะเดียวกับที่หอไตรวัดราชบูรณะที่คงอยู่ถึงวันนี้เพราะการบูรณปฏิสังขรณ์ของสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไท (พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎก) ทำให้มีสิ่งใหม่ใช้ได้ตามปกติ ตามแผนผังที่สรุป ดังนี้

ผลจากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อ 2 การศึกษาปัจจัยส่งเสริมการจัดการองค์ความรู้เรื่อง หอไตร พบว่า มีกระบวนการสร้างข้อมูล สร้างแนวคิดประดิษฐ์ สร้างรูปแบบ พัฒนารูปแบบ นวัตกรรม ลงมือปฏิบัติ ส่งเสริมสร้างสรรค์และเรียนรู้เพิ่มเติม มีกระบวนการอนุรักษ์ด้วยวิสัยทัศน์ นโยบาย แผนงาน ศรัทธา จิตสำนึก การศึกษา สร้างศรัทธาตามแนวอนุรักษณาธาน ส่งเสริมจัดการด้วยวิสัยทัศน์ นโยบาย แผนงาน ศรัทธา จิตสำนึก แผนการศึกษา (หลักสูตร) มีแผนงานจัดการทฤษฎี 4M คือ Man บุคลากรที่มีความรู้เฉพาะด้าน Money เงิน ปัจจัยลงทุนและปัจจัยสร้างสภาพคล่องของอนุงาน เป็นสิ่ง แลกเปลี่ยนแรงงาน อาหาร การดำเนินงานทุกอย่างด้วยเงิน เงินเป็นเครื่องบ่งชี้ว่า บริษัทนั้น ๆ นี้ จะอยู่ รอดปลอดภัยหรือไม่ จะบริหารจัดการได้นานเพียงไรขึ้นอยู่กับเงินตัวนี้ Material วัตถุดิบสำหรับป้อน โรงงานผลิต เช่น โรงงานผลิตรองเท้าฟองน้ำ ซึ่งแปรรูปออกมาพร้อมใช้งานได้ แต่วัตถุดิบที่จะนำผลิต รองเท้านี้คือ ยางพารา มีเพียงพอหรือไม่ หาไม่แล้วโรงงานก็ต้องหยุดกิจการ และ Management มีการ บริหารจัดที่มีเป็นอาชีพตามแนวคิดทฤษฎีปาณิกสูตรว่า จักขุมา มีสายกว้างไกล มองเห็นปัญหาและกำไร ในปลายอุโมงค์ วิธระ จัดการงานดี เป็นอนวัชชสุข และมีนิสสยสัมปันนะ อุปนิสัยสายตารับงาน มีมนุษย์ สัมพันธ์ เป็นลักษณะของอุตสาหกรรม คือ มีหน้าหงาย รองรับผู้คน ลูกค้าเข้ามาหา

ผลจากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อ 3 พบว่า เครื่องมือถ่ายทอดความรู้ศิลปกรรมหอไตรที่ ยั่งยืนนั้น มีกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้วยชุดความรู้ 3 ระยะ คือ

การสร้างชุดความรู้

ระยะที่ 1 สร้างองค์ความรู้ตามวัตถุประสงค์ข้อ 1 ด้วยแหล่งความรู้ 3 แหล่ง คือ ความรู้ อินเทอร์เน็ต คอมพิวเตอร์ โดยมีโครงสร้างเนื้อหา และสร้างเนื้อหาตามโครงสร้างนั้น โดยศึกษา หอไตรเชิงศิลป์ และ หอไตรที่เป็นคำสอน หอไตรในแง่ศิลป์ จะสะท้อนถึงยุคสมัยที่สร้าง สภาพแวดล้อม วัฒนธรรม ความเคารพ ศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ สภาพการปกครองสมัยนั้น จะเห็นว่า สมัยสุโขทัย เป็นการปกครองประเทศขุนานไปกับทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยพ่อขุนรามคำแหง มหาราช จะเลื่อมใส ศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างมาก พระองค์ได้นิมนต์พระสังฆราชจากศรีลังกาที่มาจากพำนักเผยแผ่ธรรมที่นคร ศรีธรรมให้มาเผยแผ่ธรรมประจำ ณ กรุงสุโขทัย นิมนต์ประจำวันพระที่พระแท่นมนังคศิลา สวนตาล อุทยาน เมืองเก่า สร้างวัดพระสงฆ์อยู่ตามปฏิปทา ถ้ามีปฏิปทาอยู่ป่า ปฏิบัติกรรมฐาน ก็เป็นคณะอรหันตสาวี ถ้าศึกษา ปรียัติธรรม ก็เป็นคณะคามวาสี มาถึงรัชกาลที่ 6 ราชวงศ์พระร่วง สมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไท หรือ พระ เจ้าศรีธรรมไตรปิฎก พระองค์มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ทรงศึกษาพระไตรปิฎกภาษาบาลีอักษร สิ่งหล จนแตกฉาน ประชาชนได้ถวายสมัญญานามแด่พระองค์ว่า พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎก ในการนี้พระองค์ แดกฉานในธรรมจากการการศึกษาพระไตรปิฎกนั้น ปวงนิกรจึงได้ถวายสมัญญานามแด่พระองค์ว่า พระเจ้าศรี ไตรปิฎก พระองค์ทรงราชินิพนธ์วรรณกรรมขึ้นเอก นามว่า เทภูมิกถา ว่าด้วยเรื่องภพ/ภูมิ 3 โลก และพระองค์ เป็นพระเจ้าแผ่นดินทรงแรกในอาณาจักรไทยที่เสด็จผนวช พระองค์สร้างพระพุทธชินราช พร้อมสร้างเมือง พิษณุโลก เมื่อ พ.ศ. 1900 ในการนี้หอไตรเสากลม 16 ต้นที่ใช้เป็นต้นแบบแห่งการวิจัยนี้ก็สร้างในช่วงนี้ นอกจากนี้ มีข้อมูลบรรยายเรื่องพุทธศิลปกรรมหอไตรมีรายละเอียดประวัติ พัฒนาการ รูปแบบ ลักษณะ ลาย การสื่อธรรมของหอไตร เพื่อความสะดวกใช้ผ่านเครื่องมือและเผยแพร่ในสื่อต่าง ๆ สู่กลุ่มเป้าหมาย กลุ่มเป้าหมาย คือ ชุมชนวัดราชบูรณะ อ. เมือง จ. พิษณุโลก และที่อื่น ๆ การศึกษาองค์ความรู้เรื่องหอไตร ประเด็นความสำคัญนี้ ต้องบอกว่า หอไตรมีความสำคัญมาก เพราะเป็นต้นแบบของห้องสมุดในโรงเรียน มหาวิทยาลัย จนกระทั่งถึงเป็นหอ คือจากห้องสู่อะดับจังหวัดระดับชาติ ถ้าจะลำดับพัฒนาการจะเห็น ว่า จากตู้พระไตรปิฎก สู่อหอไตร สู่อห้องสมุดโรงเรียน/มหาวิทยาลัย ไปถึงหอสมุดแห่งชาติ

ประเภทชุดความรู้

ระยะที่ 2 และ 3 เป็นช่วงสร้างปัจจัยส่งเสริมการถ่ายทอด โดยดำเนินงานนำองค์ความรู้ ตามวัตถุประสงค์ข้อ 2 โดยไปจัดการส่งเสริมการถ่ายทอดตามแผนการวิจัย เพื่อความสะดวกใช้ผ่านเครื่องมือถือและเผยแพร่ด้วยสื่อต่าง ๆ 4 ชุด/แบบ ประกอบด้วย

ชุดที่ 1 แบบสื่อนิ่ง โดยผลิตเอกสารเสนอเทศ / แผ่นพับ โดยสร้างชุดความรู้เรื่องศิลปกรรมหอไตรเพื่อประกอบการอนุมัติจบการวิจัยเนื้อหา 1 หน้ากระดาษ A4 จำนวน 2 พับ เพื่อเป็นสื่อถ่ายทอดสื่อนิ่งในช่องทางเฟซบุ๊ก หนังสือพิมพ์ วารสาร หรือเป็นเอกสารเสนอเทศแก่นิสิตนักศึกษา เอกสารประกอบการอบรมค่ายคุณธรรมจริยธรรม หรือแจกเป็นบรรณาการ สื่อนิ่งประเภทป้าย หนังสือ โดยสร้างเอกสารเสนอเทศข้างต้นสามารถเป็นข้อมูลอธิบายได้ภาพหรือได้ป้ายหอไตรได้อย่างดี เพราะได้ลงรายละเอียดเป็นองค์ความรู้ไว้ก็ง่ายต่อการศึกษา และนำไปใช้ ในส่วนหนังสือนั้น ผู้เขียนได้สังเคราะห์รายงานวิจัยเป็นเอกสารประเภทหนังสือ ชื่อ หอไตร หอธรรม ความหนา 110 หน้า เหมาะสำหรับไปใช้เป็นคู่มือสอนและเป็นข้อมูลค้นคว้าแก่สถาบันการศึกษาในด้านศิลปวัฒนธรรมได้อย่างดี

ชุดที่ 2 แบบสื่อเคลื่อนไหว โดยผลิตข้อมูลถ่ายทอดผ่านคลิป วีดีโอ เรียลส์ มีคุณสมบัติที่รวดเร็วทั่วถึง

ชุดที่ 3 สื่อบุคคล โดยเป็นวิทยากรอบรมบุคลากร นักเรียน นิสิต นักศึกษา ประชาชนทั่วไป ผลที่ได้จะได้รับการสืบทอดจากคนหนึ่งสู่อีกคนหนึ่งเป็นทวีคูณ

ชุดที่ 4 ช่องทางถ่ายทอด โดยถ่ายทอดในช่องทางอินเทอร์เน็ต โดยผู้วิจัยได้สร้างสื่อขึ้นตามระเบียบของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์และสื่อถ่ายทอดประเด็นหอไตรที่ละเอียดออกไป เผยแพร่ผ่านช่องทาง อีบุ๊ก (e-book) เว็บไซต์ (website) ยูทูบ (Youtube) ช่องทางเฟซบุ๊กเรียลส์ที่ถ่ายทอดประจำที่สะดวกต่อการใช้

อภิปรายผลการวิจัย

หอไตร มีนัยยะที่สร้างมุมมองมากมาย โดยตรง ๆ มองอย่างคลาสสิก (Classical view) ว่าอาคารทรงปราสาทบรรจุพระไตรปิฎกคัมภีร์หลักของพระพุทธศาสนา จะอาคารธรรมดา ๆ ไม่มีศิลปะลายไทยอะไรก็ได้ อีกมุมมองหนึ่งคือ หอไตร ต้องมีศิลปะ ลวดลาย ความวิจิตร พิสดาร ตั้งอยู่ในภูมิทัศน์ที่พิเศษ เช่น กลางสระ กลางบึง บางทีมีความพิเศษเสียดายเพื่อสื่อธรรมว่า เอกายโน มคโค ว่า ทางแห่งการปฏิบัติเข้าสู่นิพพานนั้นมีเพียงสายเดียว คือ อริยมรรค ดังความว่า

พระผู้มีพระภาคเสด็จถึงเอกบุรุษ คือ สติปัญฐาน 4 สัมมปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 อริยมรรคมีองค์ 8 ตรัสเรียกว่า และตรัสทางสายเอก ผู้ทรงเห็นธรรมอันเป็นส่วนที่สุตสันแห่งชาติ ทรงอนุเคราะห์ด้วยความเกื้อกูล ทรงรู้จักมรรค อันเป็นทางสายเอก ซึ่งเหล่าบัณฑิตได้ข้ามมาก่อนแล้วจักข้ามและกำลังข้ามโอชะได้ด้วยมรรคนี้ (ขุ.ม. (ไทย) 29/191/549)

ศิลปกรรมหอไตร พื้นที่ต้นแบบ คือ หอไตรเสากลม 16 ต้น 2 ชั้น ทรงปราสาท ลายปูนปั้นศิลปะสมัยสุโขทัย มีนัยที่สะท้อนธรรมว่า เสากลม 16 ต้นนี้หมายถึง ญาณ 16 หรือ ญาณโสฬส มีนามรูปปัจเจก ญาณ ญาณกำหนดจำแนกรูปร่างและรูป คือ รู้ว่าสิ่งทั้งหลายมีแต่รูปธรรมและนามธรรม และกำหนดแยกได้ว่า อะไรเป็นรูปธรรม อะไรเป็นนามธรรม เป็นต้น มีปัจเจกขณญาณ ญาณหยั่งรู้ด้วยการพิจารณาทบทวน คือ สำรวจรู้มรรค ผล กิเลสที่ละแล้ว กิเลสที่เหลืออยู่ และนิพพาน เว้นแต่ว่าพระอรหันต์ไม่มีการพิจารณา

กิเลสที่ยังเหลืออยู่ เป็นที่สุด ญาณนี้ จะเกิดขึ้นแก่ผู้เจริญวิปัสสนาตามลำดับ ตั้งแต่ต้นจนถึงที่สุด เป็นญาณระดับปัญญา คือ ความเข้าใจถูก เป็นธรรมที่มีจริง ๆ ที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใครทั้งสิ้น เหตุสำคัญที่จะให้ความเข้าใจถูกเจริญขึ้น คือ การฟังพระธรรม ถ้าไม่ฟังพระธรรมแล้ว จะเอาความเข้าใจถูกเห็นถูกมาจากที่ไหน เพราะขึ้นชื่อว่าสาวกแล้ว จะต้องได้ฟังพระธรรม ศึกษาในสิ่งที่มีจริง สอดคล้องกับการที่พระพุทธเจ้ามีพุทธกิจ 5 ประการ โดยสาระแล้วคือก็เพื่อแสดงธรรมให้เวทดาและมนุษย์นี้เอง

ความดี ความสุข ความรู้ ต้องมากำกับคุณธรรม ตามที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กำหนดเป็นมาตรฐานความรู้ 5 ด้าน เป็นคำแรกว่า คุณธรรมจริยธรรม ดังที่โสกราตีส นักปรัชญาผู้ยิ่งใหญ่ ชาวกรีก กล่าวว่า “Knowledge is Virtue/ความรู้คือคุณธรรม”(พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2532 : 100) สอดคล้องกับพุทธคุณที่ว่า วิชาจรณสัมปັນโน คือมีวิชาความรู้ต้องร่วมกับจรณะด้วย เกี่ยวหอไตรเสกกลม 16 ต้น ดีความถึงญาณ 16 ประการ ที่แสดงข้ามพ้นสมณะกรรมฐานมาซึ่งต้องใช้อารมณกรรมฐาน 40 อย่าง มีหมวด กสิณ อสุภะ เป็นต้น ซึ่งเป็นอารมณที่หยาบ สำหรับผู้ปฏิบัติสมาธิเริ่มต้น เมื่อข้ามพ้นสมณะกรรมฐานไปแล้วก็เข้าสู่วิปัสสนากรรมฐานที่ใช้อารมณละเอียดมากที่สุด ได้แก่ ไตรลักษณ์ มีอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เห็นการเกิดดับ เป็นอารมณ ว่า เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป (อุปาทะ จิตฺติ ภังคะ) ดังที่อัญญาโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรม เกิดธรรมจักขุ (Dhamma vision) เพราะได้ฟังธรรมปฐมเทศนาจากพระพุทธเจ้าคำว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีอันเกิดขึ้นเป็นธรรมตา สิ่งนั้นทั้งปวงย่อมดับไปเป็นธรรมตา” (ที.ม.(ไทย 10/75/43) บาลีว่ายังภิกขุ สมุทฺธมฺมํ สพฺพนตํ นิโรธมฺมยติ เรื่องเดียวกันนี้ พระสารีบุตรกับพระอัสสชิ เมื่อครั้งที่พระสารีบุตรพบพระอัสสชิขณะบิณฑบาต เกิดศรัทธาเลื่อมใสในรูปโฉมที่ผ่องใสจึงถามว่า ทำไมท่านจึงงดงามยิ่งนัก ท่านบวชในสำนักใคร ท่านชอบใจในธรรมของใคร ใครเป็นศาสดาของท่าน พระอัสสชิตอบว่า เราบวชใหม่ ยังไม่รู้ธรรมอะไรมาก ขอยังไม่ตอบ ณ ตอนนี้ ขอให้ตามไปนสำนักของเรา เมื่อถึงสำนักแล้วก็ตอบปัญหานั้น เราธรรมของพระพุทธเจ้า พระองค์เป็นศาสดาของเรา เราชอบใจในธรรมของพระองค์ แล้วก็เทศนาให้ฟังว่า เย ธมฺมา เหตุปภวา เตสฺส เหตุ (ตฺถ) ตถาคโต ธรรมใดเกิดแต่เหตุ จะดับไปก็เพราะเหตุ ดับก่อนและความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระตถาคตมีปกติตรัสอย่างนี้ และคำนี้ เป็นคำยืนยันว่าพระพุทธเจ้าไม่ใช่ผู้สร้างโลกดังศาสดาของศาสนาอื่น ๆ เพราะถือว่าโลกหรือจักรวาลนี้เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ เป็นธรรมฐิติ ธรรมนิยาม ดังคำยืนยันว่า “ภิกษุทั้งหลาย ชรามรณะที่เกิดเพราะชาติเป็นปัจจัย พระตถาคตตั้งหลายจะอุบัติหรือไม่อุบัติก็ตาม ชาติุนั้นได้ตั้งอยู่แล้วโดยแท้ เป็นเหตุความดำรงอยู่แห่งธรรม เป็นเหตุกำหนดความแน่นอนแห่งธรรม คือความที่ธรรมนี้เป็นปัจจัย พระตถาคตตรัสรู้ยังได้บรรลุชาติุนั้น ครั้นตรัสรู้แล้ว จึงตรัสบอก ทรงแสดง บัญญัติ ก่อตั้ง เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายขึ้น” (อภิ.ก. (ไทย) 37/450/479)

ความที่กล่าวข้างต้นนี้ ในมุมมองหนึ่งแสดงถึงความถึงความสำคัญและจำเป็นที่ต้องศึกษาเรียนรู้คำสอนของพระพุทธเจ้าจากพระพุทธเจ้า แต่พระพุทธเจ้าต้องตกอยู่ตามกฎไตรลักษณ์ดังกล่าวแล้ว คำสั่งสอนนั้นก็ต้องคงอยู่ให้นานที่สุดเท่าที่จะอนุรักษ์ จริยอยู่ในส่วนหนึ่งก็ยอมรับกฎไตรลักษณ์ อีกส่วนหนึ่งเราสามารถทำได้ด้วยการถ่ายทอดคำสั่งสอนนั้นด้วยสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งคนอีกรุ่น (from Gen-x to Gen-y) ได้ ด้วยแนวคิดการอนุรักษณาปธานะที่ตั้งเป็นแนวคิดในธรรมนี้ไว้ จึงรักษาด้วยการถ่ายทอดจากแบบ मुखปาฐะ สู่ สังคายนา สู่ ตู๋พระไตรปิฎก สู่ หอไตร/หอธรรม และเป็นต้นแบบสู่หอสมุดระดับจังหวัด และระดับประเทศได้

แนวคิดการอนุรักษ์ สู่การพัฒนาที่ เกี่ยวข้องสัมพันธ์อยู่กับ นวัตกรรม ตามที่กำหนดไว้ใน กระบวนการสร้างองค์ความรู้หรือไตรนี้แต่ต้น คำว่า นวัตกรรม คือทำขึ้นใหม่ (นว+กรรม) (innovation) สอดคล้องกับบทความของคุณวุฒิสักดิ์ โภชนกุล เรื่อง “นวัตกรรมเทคโนโลยีการศึกษาับการจัดการเรียน การสอน (อ้างอิงศาสตราจารย์ ชัยยงค์ พรหมวงศ์) เป็นการให้เกณฑ์การพิจารณาว่าสิ่งใดเป็น “นวัตกรรม” ไว้ 4 ประการ ว่า

1. นวัตกรรมจะต้องเป็นสิ่งใหม่ทั้งหมดหรือบางส่วน อาจเป็นของเก่าที่ใช้ไม่ได้ผลในอดีตแต่นำมาปรับปรุงใหม่ หรือเป็นของปัจจุบันที่เรานำมาปรับปรุงให้ดีขึ้น
2. มีการนำวิธีการจัดระบบมาใช้ โดยพิจารณาองค์ประกอบทั้งส่วนข้อมูลที่น่าเข้าไปใน กระบวนการและผลลัพธ์
3. มีการพิสูจน์ด้วยการวิจัยหรืออยู่ระหว่างการวิจัยว่า “สิ่งใหม่” นั้นจะช่วยแก้ปัญหาและการ ดำเนินงานบางอย่างได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงขึ้นกว่าเดิม
4. สิ่งใหม่นั้น ได้รับการเผยแพร่และยอมรับจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบงานที่ดำเนินอยู่ใน ขณะนั้น ไม่ถือว่าเป็นสิ่งใหม่นั้นเป็นนวัตกรรม แต่จะเปลี่ยนสภาพเป็นเทคโนโลยีอย่างเต็มที่ สรุปได้ว่า คุณลักษณะของนวัตกรรมมีลักษณะ 3 ประการ คือ 1. สิ่งใหม่ที่ไม่เคยมีผู้ใดทำมาก่อน 2. สิ่งใหม่ที่เคยทำมา ก่อนแล้วแต่ได้มีการรื้อฟื้นทำใหม่ และ 3. สิ่งใหม่ที่มีการพัฒนาการมาจากของเก่าที่มีอยู่เดิมต่อเนื่อง (Saruthipong.com)

องค์ความรู้จากการวิจัย

คิดรวบยอดเป็นแนวคิดว่า หอไตรหรือหอธรรมที่มีรูปทรงปราสาทหรือมณฑป มีขนาดเล็ก บ้าง ใหญ่บ้างตามกำลังศรัทธาของผู้สร้างนี้ ในทศวรรษต่อไป จะย่อส่วนลงไปรวมเป็นองค์ความรู้ว่า ทะเล แห่งความรู้ ที่มี 3 ฝ่าย เช่นเดียวกับพระรัตนตรัย ตีมูรติ ตรีกาย ดังตาราง ดังนี้

ความรู้ (Knowledge)	>ประวัติศาสตร์ พัฒนาการ แหล่งคัมภีร์ โครงสร้าง เนื้อหา ความเคารพ ศรัทธา ความสำคัญ ความหมายของพระไตรปิฎก และคำสอน >ศิลปกรรม ยุคสมัย การสะท้อนธรรม สถานะของวัดที่มีหอ ไตร เทคโนโลยีสารสนเทศ
อินเทอร์เน็ต (Internet)	>สารสนเทศ : เนื้อหา ตำนาน การดาวน์โหลด การอัปโหลด อีบุ๊ก ออนไลน์ >เทคโนโลยี : เฟสบุ๊ก ไลน์ ยูทูบ อินสตาแกรม ทักษะ ความสัมพันธ์ต่อบุคคลและการสื่อสารสาธารณะ
คอมพิวเตอร์ (Computer)	>ผู้ใช้ : การเข้าโปรแกรม แอปพลิเคชัน การติดตั้ง การถอน การแก้ไข การประยุกต์ใช้ >เอกสาร : การเขียน เวิร์ด เอกเซล โฟโตชอป เพาเวอร์ พอยท์ มีเดีย
หอไตรปิฎก : ทะเลแห่งความรู้ (KIC)	

สรุป

องค์ความรู้ การได้คำตอบในเรื่องศิลปกรรมหอไตรที่ครบถ้วนจากแหล่งความรู้ โดยแยกเป็นส่วน การบริหารจัดการด้วยทฤษฎี 4M ดำเนินการจัดการตามหลักทฤษฎีปาณิกสูตร ที่มีวิสัยทัศน์ จัดการงานดี มีอุปนิสัยที่เป็นอุตตามุโข มีกระบวนการสร้างและมีแหล่งความรู้ กล่าวคือ มีข้อมูล แนวคิด พัฒนารูปแบบ ดำเนินการ การส่งเสริม การอนุรักษ์ การสะท้อนธรรม,เทคนิควิธีการถ่ายทอดผ่านดิจิทัล

สร้างปัจจัยส่งเสริมการอนุรักษ์และพัฒนาด้วย วิสัยทัศน์ นโยบาย แผนงาน ศรัทธา จิตสำนึก การศึกษา ในนี้ไม่ระบุงบเงินทุนเพื่ออนุรักษ์เพราะเป็นสิ่งตายตัว บางที่แม้มีเงินมากมายแต่ไม่มีวิสัยทัศน์ ไม่มีศรัทธาพร้อมด้วยจิตสำนึกภาระงานนี้ก็เกิดไม่ได้ ดังนั้นประการสำคัญขอให้มีวิสัยทัศน์ งานนั้นแม้อยู่ใกล้ก็ดูเหมือนไกล ยากก็กลายเป็นง่าย

แนวทางการถ่ายทอดนั้น ในโลกสมัยใหม่ยุคดิจิทัล ต้องสร้างต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำขึ้น โดยต้นน้ำหมายถึงทำข้อมูล สร้างเทคนิค วิธีการ เป็นเครื่องมือไปสู่สาธารณชน โดยเรื่องหอไตรนั้นมีประวัติ พัฒนาการมาจากมุขปาฐะ สู่อันตสาวกในสมัยพุทธกาล ต่อหลังพุทธกาลก็ใช้วิธีพัฒนาการผ่านสังคายนา โดยครั้งแรกก็ถาม-ตอบกันของพระอรหันต์ กาลนานมาพระอรหันต์มีน้อย สังคมก็หลากหลาย เหล่าอัญเดียรถีย์ก็คอยจับจ้องทำเบียดเบียนมากขึ้น คำสอนดั้งเดิมนั้นก็ถูกปฏิรูปไปเรื่อย ๆ เป็นแน้น้อย จึงมีแนวคิดบันทึกไว้ในใบลาน (ใบไม้) ต่อมาก็จารึกเป็นลายอักษรบนแผ่นกระดาษ พัฒนาการมาเป็นหนังสือหลายเล่มที่เรียกว่า พระไตรปิฎก พร้อมด้วยตู้เก็บ พัฒนาการต่อมา สร้างตู้เก็บพระไตรปิฎกเป็นหอไตร มีที่นั่งอ่าน มีช่องระบายอากาศที่สัปปายะ เป็นสิ่งเคารพนับถือเพราะเป็นถือเป็นสิกขาบทในฐานะ พรหมจารีการศึกษาด้วย อนึ่งถือเป็นหนึ่งในรัตนตรัยคือ ธรรมรัตนะ ส่วนกลางน้ำ สร้างเทคนิค วิธีการแห่งรูปแบบการถ่ายทอด และ ปลายน้ำ คือ การถ่ายทอดที่นำสู่สาธารณชนในรูปแบบสื่อหนึ่ง ได้แก่ เอกสาร ตำรา หนังสือ แบบสื่อเคลื่อนไหว ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ ผ่านช่องทางเฟซบุ๊ก อินเทอร์เน็ต คอมพิวเตอร์

ประเด็นที่จะมองเลยข้ามไม่ได้เลย คือ ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนา ประเด็นที่ 1 คือ สัมพันธ์กับพระรัตนตรัย ว่าพระธรรมที่จารึกลงใบลานพัฒนาการต่อมาเป็นพระไตรปิฎกนี้ เป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัย คือ พระธรรม และพระธรรมนี้เป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้มา เป็นหนึ่งของความเชื่อในความเป็นจริงว่า ตถาคตโพธิสัทธา คือ ศรัทธาในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ถ้าเบื้องต้นเราไม่เชื่อคำนี้แล้วพระธรรม พระสงฆ์ก็ไม่เกิดขึ้น ประการเดินต่อมาแนวคิดการถ่ายทอดที่จะเกิดความสนใจคือ ศิลปกรรม ที่แสดงถึงอารยธรรมทางความคิด ความเลื่อมใสในศาสนาของนักปราชญ์ราชบัณฑิตที่สร้างขึ้น ยิ่งไปกว่าก็สะท้อนถึงว่า ความเป็นปกติ สุขของสังคม จึงผลิตความคิด ศิลปะ ศาสนา ขึ้นมาได้ ถ้าชีวิตไม่มีความสุข ผลผลิตทางสติปัญญาก็ไม่เกิด ดังข้อสรุปรวบยอดองค์ความรู้ได้ว่า “ความรู้ (Knowledge) อินเทอร์เน็ต (Internet) คอมพิวเตอร์ (Computer) = KIC” สู้คำว่า ทะเลแห่งความรู้ (the Sea of Knowledge)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

วัด กำเนิดเกิดขึ้นจากการรวมกันทำกิจกรรมร่วมของชุมชนนั้น ทั้งที่เป็นกิจกรรมบันเทิง กิจกรรมหาข้อยุติปัญหา หรือประชุมกันของชาว จะเห็นว่า การสร้างวัดสมัยนั้นจะเริ่มจากสร้างศาลา เอนกประสงค์ก่อน แต่ตามหลักพระวินัยนั้น ถ้าเป็นวัดหลวงที่สร้างโดยพระเจ้าแผ่นดินหรือวัดที่สร้างในชุมชนเจริญแล้วจะสร้างวิหาร อุโบสถ เจดีย์ ศาลาต่อมา ย่อมเกิดขึ้นจากความสำคัญ ความงดงาม และ

ประโยชน์สุขแก่สังคม ดังนั้น สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรกำหนดเสนอนโยบายเรื่องศิลปกรรม หอไตร เช่นเดียวกับกำหนดรูปแบบของอุโบสถทั่วประเทศ ดังนี้ (1) กำหนดเป็นพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการสร้างศิลปกรรมหอไตร (2) หนดเป็นเป็นหลักสูตรระดับมหาวิทยาลัย (3) กำหนดเป็นหลักสูตรระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา (4) กำหนดเป็นข้อบังคับแก่วัดทั่วประเทศในเรื่องรูปแบบและภูมิทัศน์

ข้อเสนอแนะนำไปใช้

ผู้วิจัยใคร่เสนอให้นำไปใช้กำหนดนโยบายไว้ในพระราชบัญญัติ นำไปใช้ร่างหลักสูตรการศึกษาทุกระดับ นำไปใช้เป็นรูปแบบการสร้างหอไตรแก่วัดทั่วประเทศ ตามที่ผู้ทรงคุณวุฒิได้เสนอแนะไว้ในวัตถุประสงค์ข้อ 2 เรื่องปัจจัยส่งเสริมการอนุรักษ์และพัฒนาหอไตรรวมถึงรูปแบบการถ่ายทอด โดยใช้หอไตร วัดราชบูรณะ อ. เมือง จ. พิษณุโลก เป็นต้นแบบ (โมเดล)

ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

ข้อเสนอศึกษาต่อยอด คือ (1) ศึกษาวิเคราะห์จริยธรรมในหอไตรที่มีผลต่อการพัฒนาสังคมไทย (2) ศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลและความสำคัญของพุทธศิลปกรรมต่อความเชื่อที่มีผลต่อการพัฒนาจิตใจของสังคมไทย (3) ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าทางสุนทรียศาสตร์หอไตร (4) ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อต่อพุทธศิลปะของไทยตามหลักไตรภูมิ (5) ภาษาและตีค่าทางจริยธรรมในสัญลักษณ์หอไตรที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาสังคมไทย

เอกสารอ้างอิง

ชาพร ศักดิ์ศรี. (2012). บทความ เรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนของชาวลาวโซ่งในบริบทใหม่: กรณีศึกษา ป่าแฮ่ว, วารสาร Journal of Architectural/Planning Research and Studies (JARS). Faculty of Architecture and Planning, Thammasat University as a publication with JARS 9 ()

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). 2559. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 34. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2546). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 11, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต). (2539). **อนุทินธรรมะ : ธรรมะสำหรับ 365 วัน**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, 2539.

_____. 2532. **ปรัชญากรีกโบราณ**. กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์ ปริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด.

พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ สมมาปญโญ). (2551). **พระพุทธศาสนา ปรัชญา-สังคม**. กรุงเทพฯ : อาหารการพิมพ์.

พระครูสิริรัตนานูวัตร (ทวี ฐานวโร). 2566. **พุทธศิลป์พุทธธรรม**. พิษณุโลก : โฟกัสปริ้นต์.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาฯ**. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2535). **มังคัลลทีปนี แปล เล่ม 2**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

มาตรฐานภาระงานทางวิชาการของผู้ดำรงตำแหน่งอาจารย์ [ออนไลน์] ที่มา > Teacher.Chantra.ac.th.

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2562). **วัดต้นแก้ว (อินทราวาส) : ศิลปกรรม**

สถาปัตยกรรม และการสืบสานประเพณีวิถีล้านนา. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

รุทธิศักดิ์ โภชนกุล. (2551). “นวัตกรรมเทคโนโลยีการศึกษากับการจัดการเรียนการสอน” คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, [ออนไลน์] ที่มา Saruthipong.com.

